

שימור שפת האם כתנאי להצלחת העלייה

ויקטוריה מרטינובה

לם העלייה או ההגירה מתרכז כשניתנת לגיטימציה לעולה להמשיך ולהשתמש בשפתו ולהנות ממנה בתחומים שונים. שימור השפה שומר על זהותו לבל תתפורר. לראשונה בישראל העולים החדשים השתדלו לא 'להתמוסס' בחברה הישראלית אלא להשתלב בה ביחד, כקבוצה. שפת האם עזרה להם להצטרף לקבוצות מובילות בחברה הישראלית.

כיום, כשהחברה הישראלית הפכה לחברה פתוחה יותר ורב־תרבותית, רואים הישראלים תופעות של שימוש בשפות אם אצל עולים חדשים וותיקים באופן שונה מכפי שראו זאת בעשרות השנים הראשונות שלאחר הקמת מדינת ישראל.

בעבר, בתקופה שגרסה את כור ההיתוך כדרך לקליטת עלייה, נשמעה התזה, ששימור שפת אם הוא תנאי להצלחת קליטת העלייה, בלתי נסבלת. אפילו עכשיו שימור שפת אם נראה דבר פרדוקסלי: הרי אזרחים חייבים ללמוד את השפה החדשה של מדינתם החדשה, כדי להתקדם בחיים, ואילו שימור שפת אם מאט לפעמים את תהליך הלימוד ויוצר מגבלות שונות אצל הדובר.

ובכל זאת, בתקופתנו, בישראל ובעולם המערבי בכלל, גילו את הערך הרב הצפון בידע, בתרבות ובשפה שהעולה מביא עימו מן הארץ שבה התחנך. השימוש במשאבים שמביא עימו העולה עשוי להשפיע באופן חיובי על תהליכי האינטגרציה בין העולים לתושבי הארץ הוותיקים. גל העלייה הגדול מרוסיה כבר הביא לכך 'הוכחות'.

קודם כול, מן הבחינה הפסיכולוגית: הלם העלייה או ההגירה, תחושת ה'איפוס', חוסר הערך שמהגר חש תכופות בבואו לארץ זרה שעדיין אין הוא יודע את לשונה ואינו מכיר את תרבותה ומנהגיה: כל אלה מתרככים ומתאזנים כשהוא מקבל לגיטימציה להמשיך ולהשתמש בשפתו ולהנות ממנה בתחומים שונים. השימוש בשפת האם מחזיר את תחושת הכבוד. בעצם אפשר לומר ששימור השפה שומר על אישיותו של האדם, שומר על זהותו לבל תתפורר – לא פחות ולא יותר.

אתחיל בדוגמה אישית. כשעלייתי ארצה, בני היה כמעט בן שנתיים, והוא עוד לא התחיל לדבר. הוא התחיל לדבר בארץ, והשפה הראשונה שלו הייתה רוסית. כשהוא הבין שיש הבדל בינינו לבין אנשים שדיברו עברית מסביב, הוא שאל את השאלה החשובה: 'מדוע יש יהודים שלא מדברים רוסית?' אז סיפרתי לו בקיצור ובצורה מתאימה לגילו את ההיסטוריה של העם

יתרונות שימור שפת האם במצב הגירה

סיפור אישי עם מוסר השכל

ויקטוריה מרטינובה היא עיתונאית ביומון הישראלי בשפה הרוסית 'וסטי'.

לפי הרצאה שנישאה בכנס לציון יום שפת האם הבינלאומי ב־21 בפברואר 2002. את הכנס ארגנו האגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך והוועד הישראלי לאונסק"ו. גם הראיון עם פרופ' אליעזר בן רפאל ומאמרה של ד"ר מיכל טננבאום שהובאו לעיל בגיליון זה, מבוססים על הרצאות באותו כנס.

היהודי, סיפרתי לו גם על הגלות וארצות שונות שבהן גרו יהודים יותר מאלף שנה ודיברו בכל מיני שפות: יידיש, לדינו, אנגלית, גרמנית, רוסית ועוד ועוד. והילד שמע את הסיפורים בתשומת לב רבה, אבל כשהוא הלך לגן ילדים השאלה השתנתה. השאלה השנייה נשמעה לי פחות נחמדה: 'אימא – האם גם אנחנו יהודים?' בצורה יותר חריפה נשמע לי כאילו הוא שואל: 'האם אנחנו בכלל שווים לאחרים במדינה הזאת?' אני עוד לא ידעתי אז שהמון עולים שבאו לישראל הרגישו הרגשה דומה למה שתארתי. ילדיהם התביישו במבטא שלהם וביקשו מהם לא להתקרב לגן ילדים או לבית הספר. אני עוד לא ידעתי אז שהמבוכה של ההורים משפיעה בצורה שלילית ביותר על מצב הרוח של הילדים וגורמת למשברים שונים. ההרגשה הנוראה הזאת הביאה להקמת מוסדות חלופיים במגזר דובר הרוסית, מפני שרק מוסדות חזקים מסוגלים להשפיע על דעת הקהל ועל רשויות המדינה.

העיתון 'וסטי' הוקם בשנת 1993, כשכל הסטיגמות לגבי העולים החדשים עוד היו קיימות, כולל העיקרון 'רק עברית'. 'וסטי' נעשה עיתון הראשון של עולים, שמהתחלה היה מיועד לא לאנשים זקנים שממילא אין סיכוי שילמדו עברית, אלא דווקא לאלו שבאו כדי להצליח ולהתערוך במדינה החדשה.

הכותבים והקוראים של עיתון זה אינם מוכנים לקבל עליהם את גורלו של 'דור המדבר', כביכול תפקידנו רק לאפשר את צמיחתו של הדור השני. נהפוך הוא: אלו הם אנשים השואפים להצליח בהווה ובמצבם הנוכחי. הססמה של 'וסטי': 'עיתון לאנשים רציניים', ויש בו מוספים לכל מני נושאים: חלק גדול מוקדש לפוליטיקה – חדשות וניתוח, ספורט, ספרות, כלכלה וכו'. הקונצפציה של העיתון גורסת שמיותר לשקוע בנוסטלגיה ויש להביא לקוראים מידע נרחב כדי לעזור להם להצליח ולאפשר להם להשתתף בחיי המדינה – מיד ועכשיו.

רק קהילה חזקה יכולה להרים את קולה כדי להביא את המסר שלה ואת דרישותיה. לראשונה בישראל העולים החדשים השתדלו לא 'להתמוסס' בתוך החברה הישראלית, אלא להשתלב בה ביחד, כקבוצה. שפת האם עזרה להם להצטרף לקבוצות מובילות לפי עניינים, מקצועות. 11 חברי כנסת כיום הם יוצאי ברית המועצות לשעבר; כמעט 20 עיתונים ברוסית יוצאים עתה לאור; תאטרון 'גשר' הפך להיות אחד הטובים במדינה; ילדים, בניהם של עולים מחבר המדינות, לומדים ב־250 חוגים בבתי ספר ערב שהוקמו על־ידי עולים חדשים. הקמת מערכות חינוך שלמות שמלמדים בהן לפי שיטות שהיו מקובלות בארץ המוצא יצרה כיוונים חדשים גם למערכת החינוך הישראלית – דוגמה מצוינת לזה היא מערכת מופ"ת (ראו עליה במאמרו של אלק אפשטיין בחוברת זו) – 79 כיתות בוקר בכל רחבי הארץ, שמלמדים בהן פיזיקה ומתמטיקה לפי שיטות שהיו נהוגות ברוסיה.

השפה הרוסית הפכה להיות מושכת גם לישראלים הוותיקים. דוגמה לכך היא נער בשם רועי חן, שלמד רוסית בסטודיו של תאטרון ואחר כך פנה לסוכנות היהודית לשלוח אותו לרוסיה כנציג. הוא הצליח בתפקידו. עכשיו הוא מתרגם לעברית שירים של משורר רוסי־יהודי. זוהי דוגמה אחת מתוך רבות, המעידה שישראל הפכה להיות חברה רבת־תרבותית, ומשמעות הדבר שהיא נעשתה פתוחה, גמישה ועשירה יותר.

תפקידו של העיתון 'וסטי'

השתלבות העולים כקבוצה